

נא ע"א-ב. תוקף שלשת סוגי השביתות

– מציווי התורה "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי" (שמות טז, כט), משמע שלכל אדם יש מ"המקום" שהוא שובת 2000 אמה לכל כיוון (רב חסדא לומד זאת מגז"ש מערי הלויים שהכוונה "במקום" 2000 אמה). לאדם יש שלוש אפשרויות לקנות שביתה במקום:

- א. מערב בפת (או כל מזון שתי סעודות), מניחו במקום שבו רוצה לשבות (ויכול למנות שליח שישים את הסעודה במקומו).
- ב. מערב ברגליו, הולך ביום שישי למקום שבו רוצה לשבות, וממתין שם עד לאחר בין השמשות.
- ג. מערב בפיו, מודיע על כוונתו לשבות במקום מסוים, וחייב המערב להכיר ולהגדיר (כד' תחת גזע האילן, ולא יאמר תחת האילן) את המקום שבו הוא מתעתד לקנות שביתתו.

– משנתנו עוסקת בדינים הבאים:

1. מערב בפיו (אפשרות ג), ולא דייק או דייק היכן מתכוון לקנות שביתה.
 2. מערב ברגליו וקונה שביתה במקום שבו הוא נמצא כעת (אפשרות ב), ועשה כן כי אינו יודע שאפשרות ג קיימת, או אינו מכיר מקום מוגדר לשבות.
 3. "העני מערב ברגליו", לדעת ר"מ רק לעני הקילו, ולדעת רבי יהודה גם העשיר יכול לערב ברגליו, ודין עירוב בפת נועד להקל על העשיר (שלא יצטרך לטרוח ללכת ברגליו ויכול לשלוח שליח לערב).
- בגמרא נחלקו האמוראים, רב נחמן ורב חסדא, בהסבר מחלוקת התנאים: האם נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה מהו עיקר תקנת חכמים בשביתה (אפשרות א) (אפשרות ב היא קולא רק לעני), או ב (אפשרות ב תקפה אף לעשיר). ולכו"ע אפשרות ג היא קולא רק לעני), או שניהם מודים שעיקר תקנת חכמים היא עירוב ברגליו (אפשרות ב). ולכו"ע אפשרות ב תקפה אף לעשיר) ונחלקו האם אמירה בעלמא (אפשרות ג) היא קולא התקפה לעניים, או אף לעשירים. לפיכך מוסבר המשך המשנה "העני מערב ברגליו" כטענת רבי מאיר לשיטתו (לדעה הראשונה במח' באפשרות ב, ולדעה השנייה במחלוקת באפשרות ג), ולהלן פירוש המשנה לדעת כל שיטה:

לשון המשנה	הסבר רב נחמן	הסבר רב חסדא
מהי מחלוקת ר"מ ור"י?	מהי עיקר "תקנת חכמים" בשביתה? <u>ר"מ</u> : עירוב בפת. במידה והוא עני שאין לו פת הקילו חכמים, אם אינו מכיר אילן - יכול לערב ברגליו (אפשרות ב), ואם מכיר אילן - יכול לערב באמירת מיקומו (ג). <u>ר"י</u> : עירוב ברגליו, וכמובן שעיקר תקנת חכמים שייכת לעשיר ולעני כאחד ⁽¹⁾ .	עיקר "תקנת חכמים" היא עירוב ברגליו. וקולא של אמירה בעלמא שתקנה לעירוב (אפשרות ג) תקפה? <u>ר"מ</u> : רק לעניים. <u>ר"י</u> : בין לעשירים ובין לעניים.
מי שבא בדרך וחשכה לו והיה מכיר אילן או גדר... (ואמר) "שביתתי בעיקרו" (של האילן או הגדר) מהלך ממקום רגליו ועד עיקרו אלפים אמה (שקנה מקום שביתתו תחת עיקר האילן. אפשרות ג).	זו רק אמירה בעלמא (ששביתתו תהיה במקום פלוני בהמשך הדרך, ואין היא מתבססת על פת או מקום), וזו קולא שהקילו רק לעני, ולא לעשיר ⁽³⁾ .	<u>ר"מ</u> : זו אמירה בעלמא (ואין היא מתבססת על פת או מקום), וזו קולא שנועדה לעניים בלבד. <u>ר"י</u> : המשנה בדבריה לא חילקה, והדין עירוב באמירה תקף לעשירים ולעניים ⁽⁴⁾ .
אם אינו מכיר או שאינו בקי בהלכה ואמר "שביתתי במקומי" זכה לו מקומו אלפים אמה לכל רוח (אפשרות ב).	<u>ר"מ</u> : מכיוון שעיקר השביתה היא בפת, הקולא לקנות ברגליו את מקום השביתה היא לעני בלבד. <u>ר"י</u> : מכיוון שעיקר תקנת השביתה היא ברגליו, דין זה תקף לעשירים ולעניים ⁽²⁾ .	לכו"ע באומר "שביתתי במקומי" קונה את מקום שביתתו, שהרי עיקר תקנת חכמים היא עירוב ברגליו.
וזו היא שאמרו: העני מערב ברגליו. אמר רבי מאיר: אנו אין לנו אלא עני.	הכוונה לאפשרות ב (כפסט לשון המשנה), שעומד במקום שרוצה לערב, וקונה ברגליו את מקום שביתתו. אלו הם המשך דבריו של ר"מ להוכיח את שיטתו ב"שביתתי במקומי" (ב), שחכמים פסקו שרק העני יכול לערב ברגליו.	הכוונה לאפשרות ג, שיכול להגיע קודם כניסת השבת לעיקר האילן שהוא המקום שבו הוא אמר שעירב. אלו הם המשך דבריו של ר"מ להוכיח את שיטתו ב"שביתתי בעיקרו" (ג), שפסקו חכמים המערב באמירה בעלמא - זו קולא ששייכת רק בעני.
רבי יהודה אומר: אחד עני ואחד עשיר.	טענת רבי יהודה כנגד רבי מאיר (ב): עיקר השביתה היא ברגליו, והיא תקפה לעשיר ולעני, ודין עירוב בפת נועד להקל על העשירים (שיוכלו לשלוח שליח כדי לערב)	דעתו של רבי יהודה כנגד רבי מאיר (ג): גם עשירים יכולים לערב באמירה.
לא אמרו מערבין בפת אלא להקל על העשיר שלא יצא ויערב ברגליו	לכו"ע (קטע זו אינו המשך דברי רבי יהודה) עיקר העירוב ברגליו, ועירוב בפת הוא קולא גם לעשיר.	

רב חסדא		רב נחמן		
רבי יהודה	רבי מאיר	רבי יהודה	רבי מאיר	
מערב (זו קולא לעשיר)		מערב (זו קולא לעשיר)	מערב (שזוהי עיקר תקנת חכמים)	מערב בפת
מערב (לכו"ע עיקר תקנת חכמים הוא עירוב ברגליו).		מערב (שזוהי עיקר תקנת חכמים)	זו קולא רק לעני (יש סעייתא מחכמים שאמרו שהעני מערב ברגליו).	מערב ברגליו
זו קולא לעשיר ולעני	זו קולא רק לעני (יש סעייתא מחכמים שאמרו שהעני מערב ברגליו - להוכיח שרק העני ולא העשיר).	לכו"ע זו קולא שתקפה רק לעני (שזו רק אמירה בעלמא)		מערב באמירה

הגמרא מביאה ארבע הוכחות שאכן המחלוקת בין ר"מ ור"י היא כדעת רב נחמן:
⁽¹⁾ ברייתא שמפורשת כשיטת רב נחמן: "אחד עני ואחד עשיר מערבין בפת (שעירוב זה הוא עיקר תקנת חכמים), ולא יצא עשיר חוץ לתחום ויאמר: "שביתתי במקומי" לפי שלא אמרו מערבין ברגל אלא למי שבא בדרך וחשכה דברי רבי מאיר (לפי שקולא של מערב ברגליו שייכת רק בעני). רבי יהודה אומר: אחד עני ואחד עשיר מערבין ברגל (שעירוב זה הוא עיקר תקנת חכמים), ויצא עשיר חוץ לתחום ויאמר תהא "שביתתי במקומי" וזה הוא עיקרו של עירוב. והתירו חכמים לבעל הבית לשלח עירובו ביד עבדו ביד בנו ביד שלוחו בשביל להקל עלי" (אך אם ירצה העשיר רשאי לערב ברגליו).

⁽²⁾ מעשה כשיטת רב יהודה שמוכח לשיטתו שלעשירים מותר לערב ברגלים (ומאידך מוכח שלא הקל רבי יהודה לעשירים להתיר להם לערב באמירה, כשיטת רב חסדא בדעתו): אנשי בית ממל ואנשי בן גוריון היו מחלקים אוכל לעניים בשנות הרעב, ועניי כפר שיחין וכפר חנניה היו מערבים ברגליהם בבין השמשות, כדי שיוכלו בשבת בבוקר ללכת וליטול מן הצדקה. אומנם הם היו עניים, אך לעניין דין עירובין הם נחשבו "עשירים", כי יש בביתם אוכל כדי שתי סעודות ואם רצו יכלו לערב באוכל (אפשרות א), ואעפ"כ היה מותר להם לערב ברגלים (אפשרות ב). קמ"ל שמותר לעשירים לערב ברגלים (אך לא אפשרות ג).

⁽³⁾ מדויק מהמשנה (נב ע"א) שבה פוסק רבי יהודה שאדם שגמר בדעתו ללכת לעיר השנייה ועירב לשם כך, וחברו מנאו מכך (אמר לו שעכשיו חם/קר) - הוא יכול ללכת בשבת לעיר השנייה ובני עירו אסורים. הגמרא מפרשת שהאדם מותר מפני שהוא יצא מהעיר על מנת שלא לשוב (שיש לו בית בעיר השנייה) ונחשב כעני - לכן הוא יכול להשתמש בעירוב באמירה, אך בני העיר נחשבים כעשירים (שיש בביתם כדי שתי סעודות), ואינם יכולים להשתמש בקולא זו. מכאן שהמשנה כשיטת רב נחמן שסובר שלכו"ע עירוב באמירה היא קולא רק לעניים.

⁽⁴⁾ רבה בר רב חנן היה רגיל ללכת בשבת יותר מאלפיים אמה על סמך העירוב מארטיבנא לפומביתא, בכך שהיה אומר בבין השמשות "תהא שביתתי בצינתא" (מקום בין שתי הערים). אביי שאל אותו על סמך מה מערב באמירה, הרי אתה עשיר (ויש בבייתך שתי סעודות), ועל מי סמכת לערב? האם על רבי יהודה בדעת רב חסדא?! והרי הברייתא מפרשת דבריה כדעת רב נחמן (ראה הערה 1)! אמר רבה בר רב חנן: אני חוזר בי ממעשיי.